
FÁBRI György

Konzervativizmus és modernizálás az oktatásügyben

A konferencia plenáris előadásai diszciplináris megközelítéseikkel jelezték az oktatásügyi viták irányainak új lehetőségeit. A megszokott konzervativizmus-modernizálás szembeállítás adta annak a kerekasztal-beszélgetésnek a kiindulópontját, amelyben elsősorban Setényi János és Nyiri Kristóf hozzászólásai reagáltak a felvetésekre, a pedagógia elméleti és gyakorlati közelítéseiből érkező közönség-hozzászólások mellett. Ennek néhány tanulságát foglaljuk össze a következőkben:

A pedagógiai közbeszédben Magyarországon uralkodóvá vált a modernizálás, mint „haladó érték” szemlélete, amihez képest a konzervativizmus mint valami visszahúzó, negatív ellenpólus jelenik meg. Ez a kép is szerepet játszhat abban, hogy a konzervatív és modernista/progresszivista világképek, mint szemléletek, alig fogalmazódnak meg a hazai oktatási vitákban, és különösen szegényes a hatásuk az oktatás értelmiségi/döntéshozói és média-reprezentációjában. Vagyis, az egyes oktatás-politikai koncepciók és döntések mögül többnyire hiányzik a szélesebb társadalmi beágyazódás kidolgozottsága. Ebben nagy szerepet játszik az is, hogy az oktatás nemzetközi tendenciái, azok vitái hazai adaptációjában dominált a reflektálatlan és egyoldalú mintakövetés. A külföldi oktatási rendszerek és reformok részleges ismeretéből, egyes eleminek kiragadásából születnek érvrendszerek partikuláris oktatási ügyekben, miközben a tapasztalatok innovatív feldolgozása elmarad. Hasonlóan járt a magyar konzervatív oktatási hagyomány (Klébersberg, Korniss stb.) öröksége, amely legfeljebb sommás hivatkozásokkal van jelen.

Az oktatási innovációk nem önmagukért volnának fontosak: a műveltségkép és a tudományos eredmények társadalmi jelenléte egyaránt indokolja, hogy a tudás-tartalmak meghatározásában, a tudás-átadás formáinak kialakításában képesek legyünk elszakadni a reform-divatok közhelyeitől. Ebben kulcskérdés a viszonyuk a tudományos realizmus és a szociálkonstruktivizmus vitájához. Jelenleg utóbbi tűnik trendi „Zeitgeist”-nek lenni, és hatékony útnak látszik a szabad választásokon alapuló gazdaságra és társadalomra történő intellektuális reflexióhoz. A konzervatív, vagyis a tekintélyt, a tudást, az identitások részbeni determináltságát figyelembe vevő szemlélet ugyanakkor a (reál)tudományos és technológiai eredmények valamint az szocializáció számára is működő modelleket kínál.

Azt, hogy nem csupán az oktatásügy modernizáló felfogása lehet életszerű, mutatja a legérzékenyebb társadalmi folyamatok (társadalmi integráció, szociális kérdések, értékbizonytalanság, pénzügyi és kommunikációs ismerethiányok, menekült-ügy, Európa-projekt) kapcsán felmerülő választási lehetőségek elmélet- és világnézet-kötöttsége. A multikulturalizmus és multikulturalitás különbözősége (tényhelyzet és ideológia világos szétválasztása) a modernizáló-progresszivista oktatási környezetben fel sem merülhet,

ahogyan az identitás-politikai elvárások is ütköznek jelentős társadalmi csoportok és ideológiák nézeteivel. A társadalom- és gondolkodás-átalakítással szembeni konzervatív székszis ezért hajlamosabb a világ (ismeretelméleti értelemben vett) realista interpretációjára és ennek oktatási érvényesítését ajánlani. A szabadság, az emberi méltóság, a klasszikus művészeti- és tudás-értékek melletti határozott kiállás nem pedagógia-elméleti alapvetés, hanem az ilyen irányú pedagógia levezethető a világszemlélet és lelkiélet értékeiből, alapjaiból.

Ezért az aufklerista oktatási hagyomány immár nem kizárólagos örököse és továbbvivője a Felvilágosodás tudomány- és szabadság-párti eszméinek. Például az egyházi iskolák számának növekedése legfeljebb a politikai kommunikáció szintjén egyfajta ideológiai dresszúrát szolgáló fordulat. Az egyházi közösségek maguk is értékválasztási öndefiníciós formálódásban vannak, iskolafenntartói működésükben ugyanakkor éppen a szabad választás, az állami szabályozással (más interpretációkban: önkénnyel) szembeni alternatívát kínálják. Az egyházak mind az oktatás-menedzsment, mind az érték-alapú iskolai szerveződés és az egész országra kiterjedő hit- és erkölcsstan kapcsán komoly oktatási súllyal bírnak, aminek a fentebbi értelemben vett konzervatív világszemlélettel kell megfelelniük. A hit- és erkölcsstan oktatása ráadásul kettős versenyhelyzetbe hozza az egyházi hitoktatást a világi erkölcsstannal szemben, amiben a diákok és szülők választása egyben visszajelzés is.

A nem hagyományos szaktárgyi képzések megjelenése illetve bővülése az iskolákban felveti a tudás-tartalmak újradefiniálásának igényét. A reál- és technológiai tudások objektivitásával szemben korábban megfogalmazódott, tudás-szociológiai ihletettségű relativizáló nézetek jelenléte a közgondolkodásban kihívás az iskolákkal szemben, akár napi konfliktusokkal járó helyzetek révén, mint például az oltás-ellenes mozgalom térnyerése vagy nem szűnő kreacionista térfoglalási igény. A másik oldalról ugyanakkor a természettudományi ismeretek specializálódása és elmélyülése a szétdaraboltság, az egész látásának általános gondján túl konkrétan a szaktárgyi tagoltságú oktatás meghaladásának kívánalmát veti fel. Ennek sekélyesítő következményeivel szemben az integrált tantárgyak bevezetése adhat választ, ami a tudás-konzervativizmus XXI: századi formája is lehet, ha nem mechanikus óraszám-alkukból épül fel, hanem a világról alkotott tudásaink szerves összekapcsolásából alakul ki.

Eredetileg a készségek és képességek sokféleségének kezelése szempontjából tűnt elsősorban problémásnak a beiskolázás kiterjedtségére, a kötelező tanulmányok időtartamára adott homogenizálva demokratizáló megoldása a modern iskolarendszernek. Azonban a menekültek és bevándorlók számának megállíthatatlan növekedése valamint Magyarországon a cigányság kizáródása a társadalmi integrációból kiemelte a szűrés és kiválasztás ügyét a fejlődés-pszichológia tárgyköréből, többféle társadalmi kontextusba is helyezve a kérdést. Az elit rekrutációja, a társadalmi mobilitás és a társadalmi integráció szövevénye ezzel új hangsúlyokat adott például az iskolatípusok elkülönítésének a középiskolák szintjén.

Végezetül, megszólító erejű volt a beszélgetés során, hogy a filozófiai, kommunikáció-elméleti, globális trendekre fogékony történelemfilozófiai és a társadalomszociológiai érvek milyen mélységben jelennek meg az oktatáspolitikai szakkérdések körüli érvelésekben és hogy ezek a tudások mennyire kevésbé jelennek meg kellő színvonalon a pedagógiai képzésben.